

Architectuur Depot cvba
Langstraat 76
3630 Maasmechelen
T +32 89 48 05 50
F +32 89 48 05 59
info@architectuurdepot.be
www.architectuurdepot.be

BTW BE 0823.254.242
RPR TONGEREN
IBAN BE26 3630 6881 0729
BE43 0689 0089 4601

OPMAAK VAN EEN BEHEERSPLAN BEHEERSPLAN MARKT MAASEIK

Naam van het onroerend erfgoed: Markt Maaseik

Ligging: Markt, 3680 Maaseik

Beschermingsbesluiten: 'Standbeeld, gesculpteerde steen, publieke pompen, panden met omgeving en stadhuis van Maaseik' bij MB. 2181, dd. 25-07-1986; 'Marktplein met dubbele rij lindebomen' bij MB. 37, dd. 08-03-1940; 'Stadscentrum Maaseik' bij MB. 2417, dd. 16-12-1991.

Beheersplan opgemaakt door: Architectuur Depot cvba, Langstraat 76, 3630 Maasmechelen

Opdrachtgever: Stad Maaseik, Lekkerstraat 10, 3680 Maaseik

Datum ter goedkeuring ingediend: 25-04-2018

VOORWERP VAN DE AANVRAAG

Dit document omvat het beheersplan voor de markt van Maaseik zoals bedoeld in het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 (Belgisch Staatsblad 17/10/2013 en 15/04/2014) in verband met het beheer van onroerend erfgoed.

Aanvrager : Stad Maaseik, Lekkerstraat 10, 3680 Maaseik

Ontwerper : Architectuur Depot cvba, Langstraat 76, 3630 Maasmechelen

INHOUD

OPMAAK VAN EEN BEHEERSPLAN	1
1. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED	4
1.01. Identificatie en afbakening	4
1.02. Beheersplan	4
2. HISTORISCHE NOTA.....	5
2.01. Stad Maaseik.....	5
2.02. Markt	8
2.03. Standbeeld gebroeders van Eyck.....	11
2.04. Publieke waterpompen	13
2.05. Perron	14
2.06. Dubbele rij lindebomen	15
2.07. Bouwhistorische analyse	17
3. INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN.....	19
3.01. Opmetingsplannen	19
3.02. Inventaris markt.....	19
3.03. Inventaris standbeeld gebroeders van Eyck.....	20
3.04. Inventaris publieke waterpompen.....	20
3.05. Inventaris perron	21
3.06. Inventaris dubbele rij lindebomen	21
3.07. Diagnosenota	22
4. BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN	24
4.01. Standbeeld gebroeders van Eyck.....	24
4.02. Publieke waterpompen	24
4.03. Gesculpteerde steen van het perron	24
4.04. Dubbele rij lindebomen	25
5. VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER.....	26
6. BEHEERSMAATREGELEN.....	27
6.01. Dringende instandhoudingswerken	27
6.02. Eenmalige werken	27
6.03. Onderhoudswerken	28
7. OPVOLGING EN EVALUATIE.....	30
7.01. Chronologie van de eenmalige werken	30
7.02. Restauratiewerken.....	30
7.03. Onderhoudswerken	30
8. BIJLAGEN	31

1. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED

1.01. Identificatie en afbakening

Adres: Markt, 3680 Maaseik

Kadastraal: Afdeling 1 – Sectie E – Nummer 848/2 & 835/2 en openbaar domein (zonder nummer).

Voor deze percelen is het provinciaal ruimtelijk uitvoeringsplan 'Afbakening kleinstedelijk gebied Maaseik' van toepassing. De site is op het gewestplan ingekleurd als woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde (gewestplan Limburgs Maasland, 1980).

Het marktplein met de dubbele rij lindebomen is beschermd als cultuurhistorisch landschap bij koninklijk besluit dd. 08-03-1940 (OL001088). Het standbeeld van de Gebroeders van Eyck, de publieke stadspompen en de gesculpteerde steen van het perron zijn beschermd als monument bij ministerieel besluit dd. 25-07-1986 (OL001245, OL001246, OL001247). De markt is tevens gelegen binnen de afbakening van het stadsgezicht 'Stadscentrum Maaseik', beschermd bij ministerieel besluit dd. 16-12-1991 (OL000390). Dit stadsgezicht wordt binnen de omvang van dit beheersplan niet in detail behandeld.

Zie bijlage 8.01 Kadastrale afbakening

Zie bijlage 8.02 Ministerieel besluit standbeeld, deel van het perron en publieke pompen

Zie bijlage 8.03 Koninklijk besluit marktplein met lindebomen

1.02. Beheersplan

De opmaak van het beheersplan omvat de monumenten en het cultuurhistorisch landschap op kadastrale nummers 848/2 en 835/2 en het openbaar domein (zonder nummer). Het betreft het standbeeld van de gebroeders van Eyck, een beeldhouwwerk in marmer van kunstenaar Leopold Wiener uit 1863. Daarnaast het perron met gesculpteerde steen van 1958, een reconstructie naar analogie van het oorspronkelijk perron door architect Daniëls. Enkel de originele gesculpteerde steen is beschermd als monument. Ten slotte de vier publieke waterpompen door kunstenaar Jaspas de Liège, daterend van 1742. Het cultuurhistorisch landschap wordt gevormd door de markt en de dubbele rij lindebomen, meer bepaald Hollandse linde, origineel aangeplant in 1862.

Figuur 1, Standbeeld gebroeders van Eyck, 2017 (auteur)

Figuur 2, Perron, 2017 (auteur)

Figuur 3, Publieke waterpomp en lindebomen, 2017 (auteur)

2. HISTORISCHE NOTA

De historische nota handelt over de markt van Maaseik. Op deze markt bevinden zich een aantal beschermde monumenten: het standbeeld van de gebroeders van Eyck (artistieke en kunsthistorische waarde), de gesculpteerde steen van het perron (historische waarde) en de vier publieke pompen (historische en artistieke waarde). Daarnaast is het landschap gevormd door het marktplein met de dubbele rij lindebomen beschermd als cultuurhistorisch landschap (esthetische en wetenschappelijke waarde). Deze nota geeft eerstens een inzicht in de historie van de site en haar context. Vervolgens worden de verschillende elementen die deel uit maken van de site afzonderlijk behandeld en wordt hun geschiedenis in detail besproken.

2.01. Stad Maaseik¹

Een eerste vernoeming van Maaseik als 'Oude Eycke' is terug te vinden rond 700. In deze periode liet Edelman Adelard naast de Maas een klooster en houten kerkje bouwen voor zijn dochters Harlindis en Relindis. Het klooster kende door zijn ligging een grote aantrekkingskracht en al snel ontstond er een religieus centrum waarrond mensen zich begonnen te vestigen. Op de Fricx-kaart zien we 'Alden Eyck' als kerkdorp aangegeven. In 1244 verschoof de macht naar een nieuwe nederzetting ten zuidwesten van 'Oude Eycke', genoemd 'Novo-villa' of 'Nieuw-Eyck'. De nederzetting had net stadsrechten verworven van de graaf van Loon en kende een strategische ligging, zowel ten aanzien van overstromingen als ten aanzien van vijandelijke troepen. De nieuwstad bevond zich namelijk op een uitloper van het terras van Geistingen, een van de Maasterrassen ontstaan door afzettingen van de rivier. 'Oude Eycke' bevond zich daarentegen volledig in de alluviale vlakte van de rivier en was dan ook zeer kwetsbaar voor overstromingen. Het kerkdorp 'Oude Eycke' is vandaag gekend als Aldeneik en maakt nog steeds deel uit van het grondgebied Maaseik.

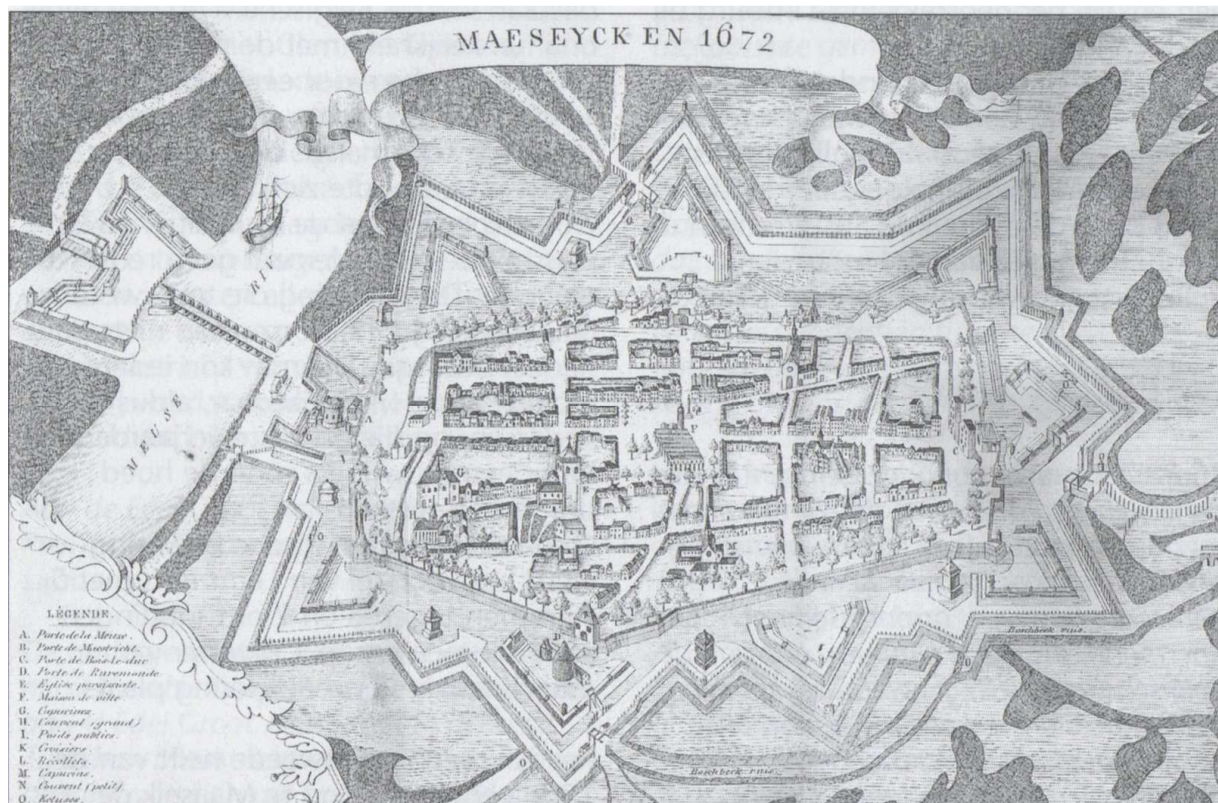
Figuur 4, Fricx kaart, 1712 (Geopunt)

'Nieuw-Eyck' was opgebouwd volgens de typologie van een nieuwstad: een rechthoekige vorm met een rastervormig stratenpatroon. Vermoedelijk werd de vorm van de stad eveneens beïnvloed door de smalle langgerekte contouren van de terrassite. Het stadsgebied werd gestructureerd door vier hoofdassen: de Eikerstraat (N), de Bleumerstraat (O), de Hepperstraat (Z) en de Bosstraat (W). Deze hoofdstraten zijn

¹ Hubert, F. & Vancleef, J., 1987; Sangers, W. & Daniëls, G., 1974; Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017a

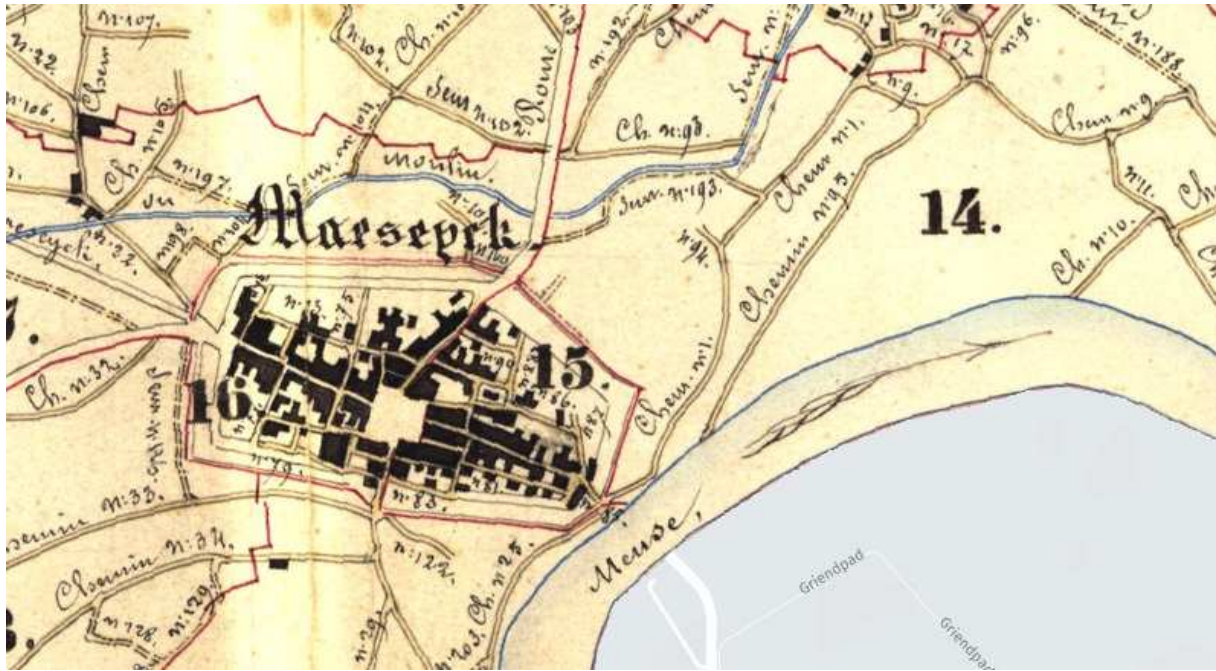
vandaag nog steeds herkenbaar en hebben hun originele naamgeving behouden. In de helft van de 13de eeuw werd de stad ommuurd om een eeuw later eveneens omweld te worden. De hoofdassen werden ontsloten door stadspoorten, vernoemd naar de desbetreffende straten. De poorten dienden hoofdzakelijk als bescherming tegen belegering, maar werden ook gebruikt om het 'weggeld' te innen. In de poortgebouwen woonden de poortwachters, als bewakers van de toegangen van de stad moesten ze de inwoners waarschuwen bij gevaar. Vandaag zijn er van de stadspoorten nagenoeg geen sporen meer te herkennen, al wordt de naamgeving wel nog gehanteerd.

In het begin van de 14de eeuw braken de Loonse Succesieoorlogen uit, waardoor Loon uiteindelijk in 1366 bij Luik zou aanhechten. Gedurende de Luikse periode kende Maaseik meerdere burgeroorlogen en zouden de stadsversterkingen meermaals vernield en terug heropgebouwd worden. Toen in 1672 Lodewijk XIV aan de macht kwam, besloot deze om aan Frans bouwmeester Vauban de opdracht te geven om een nieuwe vesting rond Maaseik te voorzien. Rond de overgebleven stadswallen werd er een gracht aangelegd, waarrond er een nieuwe, stervormige aarden wal werd opgetrokken. Daarnaast werd er een buitengracht voorzien, die werd gevoed door water van de Bosbeek. Een kaart van 1672 toont ons de nieuwe vesting en de structuur met de centrale markt (met verkoopshal) en de vier hoofdassen.

Figuur 5, Kaart, 1672 (Sangers & Daniëls, 1974)

Bij het vertrek van de Fransen wordt de vesting ontmanteld en enkele jaren later start men aan het herstellen van de oude omwalling. Tijdens de 17de eeuw wordt Maaseik geteisterd door verscheidene grote branden, waarvan deze in 1684 het meeste schade aanbrengt. Een derde van de gebouwen in de stadskern zou in as opgaan. De wederopbouw sleept lang aan, pas in de 19de eeuw zouden de meeste gebouwen terug opgetrokken zijn, ditmaal in lokale steen. De Atlas der Buurtwegen en de Vandermaelenkaart tonen Maaseik in de 19de eeuw. De structuur is nagenoeg onveranderd gebleven, al zijn de versterkingen sterk verminderd.

Figuur 6, Atlas der buurtwegen, 1841 (Geopunt)

Figuur 7, Vandermaelenkaart, 1846 (Geopunt)

In de 19de eeuw worden geleidelijk de stadspoorten afgebroken. De resterende omwalling wordt in 1847 verlaagd en ongeveer 5 meter versmald. Ze doet in deze periode voornamelijk dienst als beboomde promenade. De bomen verdwijnen in 1926. Recentere luchtfoto's tonen de situatie van vandaag. Slechts een fragment van de omwalling bleef bewaard, namelijk het gedeelte tussen de Prinsenhoflaan en de Hepperpoort in het zuidwesten van de stad. Van de oude stadsmuur zijn nog grotere delen bewaard gebleven. De muur is destijds deels in baksteen en deels in mergelblokken vervaardigd. De structuur van de nieuwstad, met de centrale markt en vier hoofdassen is nog duidelijk te herkennen. Ook de naamgeving van de straten en poorten wordt vandaag nog toegepast.

Figuur 8, Luchtfoto, 1979 (Geopunt)

Figuur 9, Luchtfoto, 2015 (Geopunt)

2.02. Markt²

Maaseik werd opgebouwd rond het centrale marktplein, dat al zeer vroeg een belangrijke publieke rol vervulde. Centraal op het plein bevond zich het vroegere tolhuis, dat destijds geëvolueerd was tot 'gewantenhuis'. De locatie diende als overdekte marktplaats, maar ook als raadhuis. Er werd eveneens beraadslaagd over misdaden en overtredingen; de galg en schandpalen bevonden zich dan ook op de

² Daniëls, G. & Sangers, W., 1972; Hubert, F. & Vancleef, J., 1987

markt (aan de Kerkstraat). Het 'gewantenhuis' was vermoedelijk niet het enige gebouw op de markt, keldergewelven zouden aantonen dat er nog andere panden gevestigd waren. De contouren van het 'gewantenhuis' zijn aangeduid in de huidige bestrating.

Bij het aangroei van de bevolking en ten gevolge het uitbreiden van het grondgebied, behield het plein haar centrale inplanting binnen de omwalde stad. In het begin van de 17de eeuw werden er door de stad heesters en eikenbomen geplant. In de 18de eeuw besloot het stadsbestuur om de gebouwen gelegen aan de markt op één rooilijn te plaatsen en evolueerde het plein naar een volmaakt vierkant van 100 op 100 meter. Ten gevolge van deze ingreep, bevinden sommige kelders van vroegere woningen zich gedeeltelijk onder de 'marktsingel'. De kaart van Ferraris toont voor het eerst de markt in deze vorm met de inplanting van de bomen. Oorspronkelijk kende de markt geen bestrating, enkel de toegang van het 'gewantenhuis' was beperkt verhard door middel van 'klauwen' of Maaskeien. Bij de afbraak van de markthal werd er centraal op de markt een eikenboom gepland, vernoemd als 'de stadseikeboom'. In 1862 werden er nieuwe bomen geplant, ditmaal lindebomen in een vierkante opstelling. In 1864 maakte de stadseikeboom voorgoed plaats voor het standbeeld van Jan en Hubert Van Eyck.

Figuur 10, Ferrariskaart, 1771-1778 (Geopunt)

De bebouwing rond de markt bestond oorspronkelijk voornamelijk uit smalle rijhuizen, te wijten aan de beperkte ruimte in de omwalde stad. Vandaar dat bepaalde woningen in de archieven door twee namen worden aangeduid, er waren voorheen twee panden gevestigd. De panden werden oorspronkelijk opgetrokken als houthuizen of geconstrueerd door vakwerken in houten balken, opgevuld met vlechtwerk en bepleisterd met leem. Door de branden in 1650 en 1684 werden de panden grotendeels verwoest. Tegenwoordig is er nog sporadisch een overblijfsel van de vakwerkbouw in hout op te merken. Door de economische welvaart gedurende 17de en 18de eeuw, werd de markt omringd door koetshuizen en artistieke burgerhuizen. De huizen werden in Maaslandse steen opgetrokken. De bruinrode bakstenen uit de veldovens, de lichtgrijze kalksteen uit Namen en de grijs-gele mergel uit Maastricht werden frequent toegepast. Het bouwprincipe van de vakwerken werd vertaald naar stenen balken (doorgaans in Naamse kalksteen), opgevuld door de bruinrode bakstenen. De Naamse kalksteen werd eveneens toegepast als plint en als omlijsting van raam- en deuropeningen. De mergelsteen werd aangewend bij het vervaardigen van ornamentale delen, hoekblokken of friezen onder de dakgoot.

Naast de typerende materialisatie, drukte de Maaslandse stijl zich eveneens uit in de opbouw van de gevel. Het horizontalisme overheerste, vaak uitgedrukt door vooruitspringende waterlijsten die de verdeling in bouwlagen benadrukte. De verdiepingen werden regelmatig dieper uitgevoerd door middel van houten consoles, waardoor ze naar voren kwamen in het gevelvlak (Bleumerstraat). De gevelvlakken waren voornamelijk gesloten. De kleine raamopeningen waren te wijten aan de stenen kruisen in de vensters. Later zouden onder invloed van de Franse stijl de stenen kruisen verdwijnen en werden de dorpels verlaagd. Bij het begin van de 19de eeuw verdwenen vele artistieke gevels onder een cementlaag of werden ze geverfd met olieverf.

Het is onduidelijk wanneer de markt verhard werd. Reeds in de 17de eeuw is er sprake van het 'steynigen der straeten' van de voornaamste straten. In de 18de en 19de eeuw tonen oude geschriften verschillende herstellingen aan van deze verhardingen, er is hoofdzakelijk sprake van de Kerkstraat, de Bleumerstraat, de Marktstraat en de Boomgaardstraat. Eind 19de eeuw zouden de overige straten in maaskeien worden aangelegd. Een oude postkaart uit 1901 toont de markt met een verharding in kasseien. Een postkaart uit 1933 toont een duidelijke aanleg van de hoofdstraten naar het standbeeld toe. De bodem onder de bomen echter lag verhoogd ten opzichte van de bestrating en was onverhard en/of bedekt met fijne grind.

Figuur 11, Markt van Maaseik, 1901 (Onroerend Erfgoed, Delcampe)

Figuur 12, Markt van Maaseik, 1933 (Onroerend Erfgoed, Delcampe)

Vanaf de jaren 1980 wordt de markt volledig heraangelegd, deze aanleg is tot op heden behouden. Bij de heraanleg worden verschillende bestratingen gerecupereerd. Zo worden de arduintegels van de voetpaden, de kasseien van de rijwegen en de mozaïekkeien opgebroken, gereinigd en herlegd, waar nodig aangevuld met nieuwe materialen. De verkeersring rond de markt wordt beperkt tot een verbinding van de Eikerstraat naar de Grote Kerkstraat en een verbinding tussen Boomgaardstraat en Marktstraat. Voor een gedetailleerde beschrijving van de toenmalige werken verwijzen we naar het restauratiedossier bij de stad Maaseik. Het gebruik van de verschillende bestratingen wordt in de inventarisatie verder geanalyseerd.

2.03. Standbeeld gebroeders van Eyck³

Centraal op de markt bevindt zich het standbeeld van de gebroeders van Eyck. Het idee om een standbeeld ter ere van de gebroeders van Eyck op te richten kent zijn oorsprong in de 19de eeuw. Toenmalig minister Charles Rogier deed in 1859 een oproep aan de provinciegouverneurs om 'het verleden van België te exalteren met beeldhouwwerken op pleinen en straten'. Er heerste in deze periode een zoektocht naar identiteit en het 'natievormingsproces' werd sterk gestimuleerd. Het project van Rogier streefde naar lokale impulsen en bood nationale, financiële steun aan steden of gemeentes. Twee Limburgse steden toonden interesse in het project van Rogier: Tongeren, met Ambiorix als historisch stamhoofd van de Eburonen, en Maaseik, met kunstschilder Jan Van Eyck. Voor deze laatste bestond er reeds een monument in Brugge, opgericht in 1856. De stad Maaseik diende hun verzoek dan ook kracht bij te zetten en verzamelden argumenten om aanspraak te maken op het monument. Een eerste aanzet vonden ze in geschriften van 16de-eeuwse rederijkers die de relatie tussen van Eyck en Maaseik beschreven, met als voornaamste bron het werk van Marcus van Vaernewijk. Daarnaast genoten ze van

³ Lemmens, 2015

de vernieuwde aandacht voor de schilderkunst. Het werk van Jan van Eyck werd opnieuw gewaardeerd en het collectief geheugen leefde terug op.

Ondertussen was er een stedelijke rivaliteit ontstaan met de steden Brugge en Gent. Brugge, als huisvesting van de gebroeders van Eyck, en Gent, als huisvesting van het Lam Gods, wouden beiden deze nationale held een lokale identiteit schenken. Toen het voorstel voor het monument in 1860 door de gemeenteraad werd goedgekeurd, keurde minister Rogier het voorstel dan ook af. Een tweede monument van Jan van Eyck was volgens hem onnodig. Toenmalig burgemeester Schoolmeesters stelde daarom voor om beide broers af te beelden, een voorstel dat wel gewaardeerd werd. Maaseik, toen in een financiële slechte toestand, zou met steun van Brussel en Hasselt een eigen monument van de gebroeders van Eyck oprichten.

De stad stelde beeldhouwer Leopold Wiener aan, afkomstig uit Venlo en gekend voor zijn architecturale schetsen en graveerkunst. In 1862 leverde hij het eerste gipsmodel aan waarin hij Jan Van Eyck afbeeldt op het moment dat hij een paneel met zijn nieuwe olieverfprocedé toont aan broer Hubert. Jan legt zijn hand op de schouders van Hubert om zijn trots te tonen, maar ook om Hubert te betrekken in zijn succes. De stad vroeg oorspronkelijk om een bronzen beeldengroep met een kostprijs van 70.000 Belgische frank. Door een beperkte nationale toelage en de voorkeur van minister Rogier, werd de keuze voor materiaal aan de kunstenaar over gelaten. Wiener koos voor Carrara van Seravezza, omwille van de structuur en de lichtinval van het witte Italiaanse marmer, ondanks de hardheid en bijgevolg slechte bewerkbaarheid van het materiaal. Voor het onderstuk selecteerde hij Euvillesteen, afkomstig uit het gelijknamige Euville in Lotharingen. Het standbeeld zou uiteindelijk 38.000 Belgische frank kosten, waarvan 15.000 door Maaseik gedragen werd via een gemeentekrediet. Op 5 september 1864 werd het beeld ingehuldigd door Koning Leopold I. In 1986 wordt het standbeeld volledig gerestaureerd (zie bouwhistorische analyse).

Figuur 13, Standbeeld gebroeders van Eyck (Documentatiecentrum Maaseik)

Figuur 14, Markt van Maaseik, 1912 (Onroerend Erfgoed, Delcampe)

2.04. Publieke waterpompen⁴

Op de hoeken van de markt bevindt zich telkens een waterpomp. De publieke waterpompen deden hun intrede in Maaseik tijdens het einde van de 18de eeuw. Voorheen dienden de aanwezige straatputten voor de stedelijke waterbedeling en de watertoevoer bij brand. In deze putten stond er regelmatig vervuild water, waardoor men besliste deze geleidelijk door stadspompen te vervangen. Tijdens de 19de eeuw werden er ook op nieuwe plaatsen stadspompen geplaatst, telkens onder het toezicht van pompmeesters. In 1820 telde Maaseik 21 stadspompen, dit aantal zou in 1936 tot 35 uitgegroeid zijn. De vier stadspompen op de markt dateren van 1742 en werden ontworpen door kunstenaar Jaspas de Liège uit Maastricht. De stadspompen zouden de stedelijke waterbedeling verzorgen tot 1950. Door de verlaging van het grondwaterpeil ontstonden er problemen met de waterbevoorrading van de pompen en werd besloten waterleidingen aan te leggen. De meeste waterpompen verdwenen daarna. In de pompen op de markt werden elektrische verdeelborden ondergebracht die de markt en andere festiviteiten van stroom dienden te voorzien. In 1986 worden de waterpompen volledig gerestaureerd (zie bouwhistorische analyse).

Figuur 15, Stadspomp, 1884 (Restauratiedossier)

⁴ Boonen & Vancleef, 2007; Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017c

2.05. Perron⁵

Het perron dat tegenwoordig op de noordzijde van de markt te bezichtigen is, betreft een reconstructie van het originele perron uit 1397. Enkel de gesculpteerde steen, die verscheidene drakenfiguren afbeeldt, is een restant van het origineel. Vandaar dat enkel de steen als monument beschermd is.

Het eerste perron op de markt van Maaseik werd vervaardigd in 1397 onder het bewind van Prinsbisschop Jan van Beieren. Het werd opgericht als teken van de nieuwe privileges die de stad Maaseik verworven had als Loonse Stad binnen het prinsbisdom Luik. Oorspronkelijk fungeerde het bouwwerk als gerechtelijk instrument: de vonnissen werden er uitgesproken terwijl de beklagde vastgebonden werd aan het perron. Sinds de 15de eeuw werd het bouwwerk door de burgerij beschouwd als symbool van haar bevochten vrijheden. Daarnaast fungeerde het perron als verzamelplaats voor de lokale bevolking, wanneer er boodschappen van allerlei aard verspreid dienden te worden. Vandaar de centrale locatie op de markt, voor het vroegere 'gewantenhuis'.

Het perron was een typisch verschijnsel van de Luikse periode (1366-1505). Alle 'goede steden' van Luik ontvingen een perron. Op verschillende locaties onder het Luikse bewind (Luik, Sint-Truiden, Hasselt) zijn gelijkaardige perrons terug te vinden, allen naar het Luikse prototype. Het perron wordt gekenmerkt door een ronde zuil die halverwege wordt gedecoreerd door een band. Naar verluidt zou de zuil van het Luikse perron door een orkaan in twee stukken zijn gebroken, waarna een koperen band de twee delen aan elkaar diende te verbinden. De typische zuil heeft een rond voetstuk en bevindt zich op een aantal trappen, desgevallend ondersteund door stenen leeuwen, reeën of andere dieren. Boven aan de zuil pronkt een geschubde pijnpappel met metalen kruisje, het immunitesteken van het prinsbisdom.

In 1576 werd het perron vervangen door een nieuw exemplaar, onder leiding van Gerardus van Goesbeek. Dit perron sneuvelde tijdens de Franse revolutie. Het huidige perron dateert van 1958 en werd ontworpen door architect G. Daniëls en uitgevoerd door steenkapperij J. Poukens. De gesculpteerde steen werd teruggevonden bij het aanleggen van een tuintje langs de St.-Catharinakerk. De steen werd als sieraad midden in de tuin geplaatst, zonder de verdere betekenis te kennen. Later ontdekten men dat deze een grote gelijkenis vertoonde met de steen van het perron van Stavelot, eveneens een Luiks perron. Vermoedelijk vormde de steen het verbindingsstuk tussen de trappen en de zuil van het perron uit 1397. Tijdens een restauratie in 1986 (zie bouwhistorische analyse) werd de gesculpteerde steen in de reconstructie van het perron geplaatst.

Figuur 16, Perron (Documentatiecentrum Maaseik)

⁵ Daniëls & Sangers, 1972; Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017d

2.06. Dubbele rij lindebomen⁶

De eerste beplanting op de markt dateert uit het begin van de 17de eeuw. De heesters werden aangeplant in 1608 en 1620, de eikenbomen in 1611 en 1619. Oude geschriften tonen aan dat de stad in 1651 opnieuw 24 eikenbomen uit het kloosterbos van de Agneten aankocht. Deze zouden ter verfraaiing van de vesten en de markt dienen. Bij de afbraak van de markthal werd er centraal op de markt een eikenboom geplant, vernoemd als 'de stadseikenboom' (1750). In 1755 werd door toenmalig burgemeester Peter Geuns de opdracht gegeven om rondom de markt lindebomen aan te planten. In 1862 werden deze vervangen door nieuwe lindebomen in een vierkante opstelling, deze bomen zijn vandaag nog gedeeltelijk aanwezig. Het betreft Hollandse linde of *Tilia x europea*. In 1864 maakte de stadseikenboom voorgoed plaats voor het standbeeld van Jan en Hubert Van Eyck. De lindebomen werden tussen 1943 en 1950 een eerste keer gesnoeid (gekandelaberd).

Figuur 17, Markt Maaseik met gekandelabeerde linden (Onroerend Erfgoed, Delcampe)

In de jaren 1980 werd tijdens de eerste fase van de restauratie van de markt een nazicht en onderhoud van de bomen uitgevoerd (snoeiwerk, wondverzorging, grondverbetering) door de firma Copijn. Rond 1985 werden zes afgestorven bomen vervangen door jongere exemplaren, in 1986 werden nog eens twee bomen heraangeplant en werd een bodemverbetering toegepast.

De bodemverbetering omvatte het vervangen van de verdichte grint en grond rond de bomen (ongeveer 25 cm diep, met een diameter van 2 meter) door teelaarde, en het boren van telkens acht gaten waarin argex werd aangebracht en vervolgens vloeibare meststof werd toegevoegd. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van een secundair wortelstelsel in de bovenste bodemlaag. Mogelijk werd lokaal ook het maaiveld licht opgehoogd, vermits men reeds langer één niveau voor de hele markt beoogde, gelijk aan het niveau van de stoepen aan de buitenrand. Met name ter hoogte van de Lekkerstraat lijkt dit mogelijk

⁶ Daniëls & Sangers, 1972; Agentschap Onroerend Erfgoed; 2017b; Restauratiedossier Stad Maaseik

het geval te zijn; de hoekboom vertoont momenteel weinig tot geen actieve groei en geen wortelaanzetten.

Betreding rond de bomen werd verhinderd, eerst door een tijdelijke afsluiting met rondbalken, vervolgens door boomroosters (de huidige buitenste ring met een diameter van 2m60), aanvankelijk nog losliggend op de onverharde bodem.

Omwille van de hinder door lindebladluis werd in 1992 begonnen met de bestrijding hiervan d.m.v. de inplant-methode of implantaties. Hiertoe werden in de stam een aantal gaatjes geboord en granulaten ingebracht, die via de thans nog zichtbare kokertjes regelmatig geïnjecteerd werden met een insecticide.

Na een stamonderzoek in 1997 (A. De Haeck) volgens de klopmethode werden 18 bomen onveilig bevonden. Na uitgebreider onderzoek, zowel boven- als ondergronds, door Roger Meynen van de Limburgse Intercommunale voor Milieubeheer (LIM) werd dit aantal in 1998-1999 teruggebracht tot 15 te kappen bomen: 7 met verwelkingsziekten en 8 met stabiliteitsproblemen of breukrisico. De buitenrij telde toen 52 bomen, de binnenrij 42 bomen; 8 bomen waren op dat moment vrij recent aangeplant, 86 bomen werden onderzocht.

In 1998 kregen de bomen opnieuw een onderhoudssnoei, sindsdien gevolgd door regelmatige snoeicycli van ongeveer 7 jaren.

Bij de aanleg van de verharding onder de bomen (2001) werden ook de binnenste boomroosters toegevoegd. De roosters moeten de groeiplaats van de bomen beschermen en zorgen voor een minimale beluchting en doordringbaarheid van de bodem. Tegelijk werd dan een ondergronds druppelsysteem voorzien dat de lindebomen van extra water voorziet. Het systeem wordt bediend vanuit de kelder van het stadhuis.

In 2011-12 werd de boom in de hoek aan de Grote Kerkstraat gekapt en vervangen. Ook op de plaats van de voormalige telefooncel werd een boom aangeplant (2005). Daardoor is het huidige aantal bomen 95.

Figuur 18, Kandelaberen lindebomen (Documentatiecentrum Maaseik)

Figuur 19, Lindebomen, rond 1980 (Documentatiecentrum Maaseik)

2.07. Bouwhistorische analyse

Voor de verschillende elementen van de markt werd de evolutie reeds besproken. Van restauratiewerken aan deze elementen is er enkel het dossier van 1980 - 2001 bekend. Het restauratiedossier bestaat uit verschillende fasen. In eerste fase (rond 1985) werden de bomen behandeld, vervangen waar nodig en werd een bodemverbetering uitgevoerd. De tweede fase (1986-2001) bestond uit herbestratingswerken en de restauratie van de aanwezige elementen (perron, pompen en standbeeld). Het standbeeld en het perron zouden zich destijds nog in een goede staat bevinden. Het standbeeld vertoonde voornamelijk plaatselijke beschadigingen door granaatscherven uit de tweede wereldoorlog, het perron miste de oorspronkelijke steen. De stadspompen waren er slechter aan toe: door onstabiele funderingen waren er verzakkingen opgetreden, de maaskalksteen was aangetast en het pompmechanisme aan de binnenzijde

was grotendeels verdwenen en zwaar beschadigd. Het pompmechanisme aan de buitenzijde bevond zich wel nog in een redelijke staat.⁷

Het restauratiedossier vermeldt de volgende voornaamste werken:

Lindebomen:

- Grondverbeteringswerken
- Snoeiwerken (kandelaberen)
- Wondverzorging
- Onderzoek en analyse van de standplaats
- Vervangen van aangetaste bomen door jonge linden
- Aanleg van gietijzeren boomcirkels

Heraanleg:

- Bestratingswerken: nieuwe steenslagfundering, herbestraten met deels gerecupereerde materialen, nieuwe inspectieputten, hergebruik straatkolken. (zie inventarisatie voor details van de aanleg).
- Aanleg van ondergronds druppelsysteem voor het bewateren van de linden (vanuit kelder stadhuis).
- Nieuwe verlichting en elektriciteitsvoorzieningen

Standbeeld:

- Reinigen, hervoegen, verstevigen en plaatselijk herstellen van de Euvillesteen (kleinere beschadigingen met kunsthars, grotere met Euvillesteen)
- Reinigen en herstellen van Carrara marmer (steenkappers)
- Bladgoud letters vernieuwd
- Verven van de sokkel (dampdoorlatende minerale verf in okerkleur)

Publieke waterpompen:

- Volledig gedemonteerd en opnieuw gefundeerd
- Manueel pompmechanisme hersteld
- Bladgoud jaarcijfers vernieuwd
- Reinigen en plaatselijk herstellen van maaskalksteen
- Nieuwe toezichtluiken in eik
- Nieuwe gesmede hengsels volgens oud model
- Vernieuwen elektrische borden
- Aanleg van roosters en boord in baksteen

Perron:

- Demontage bovenste deel en plaatsing van originele steen
- Reinigen en herstellen steen
- Bladgoud pijnappel vernieuwd

Voor een volledige diagnosenota van de toenmalige staat van de verschillende elementen en de destijds uitgevoerde werken verwijzen we naar het restauratiedossier, opgesteld door architect Erik Martens.

⁷ Restauratiedossier (Stad Maaseik)

3. INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN

3.01. Opmetingsplannen

Bij de restauratie in 1980-1989 werden er gedetailleerde opmetingsplannen opgesteld van de markt en de aanwezige pompen, het perron en het standbeeld van de gebroeders van Eyck. Deze plannen maken onderdeel uit van het toenmalige restauratiedossier en zijn in bezit van de stad Maaseik.

3.02. Inventaris markt

De bestratingen op de markt dateren van 1986-2001 toen de markt volledig werd heraangelegd. De materialisatie wordt besproken vanuit de gevels tot aan het standbeeld. De trottoirs en trottoirbanden zijn aangelegd in arduintegel (deels gerecupereerd). Vervolgens is er een onderscheid in gebruik: terrassen of rijweg (van Eikerstraat naar Grote Kerkstraat, en van Boomgaardstraat naar Marktstraat). Voor de rijwegen werden er kasseien gebruikt (eveneens deels gerecupereerd), de terrassen werden aangelegd in arduintegels, diagonaal geplaatst. Tussen de velden in verschillende materialen worden er stroken in straatstenen voorzien, waaronder de afwatering voorzien is. Deze worden afgelijnd met een rij witte mozaïekkeien. Tussen de bomenrijen worden er zones in betonstraatstenen aangelegd, waarbij de bomen telkens door stroken in hardgebakken straatstenen worden verbonden. Na de tweede bomenrij worden er vlakken in mozaïekkeien (deels recuperatie) aangelegd, in een waaivorming patroon. Het centrale vlak op de markt is aangelegd in kasseien in rijen (deels recuperatie). De contouren van het vroegere 'gewantenhuis' zijn aangeduid in de bestrating. (foto 1-5)

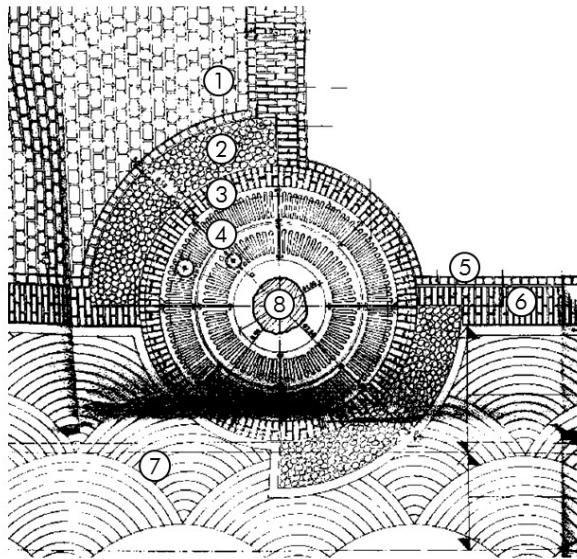
Centraal op de markt bevindt zich het standbeeld van de gebroeders van Eyck. Het beeld bevindt zich op een platform uitgevoerd in blauwe hardsteen. Rond dit platform werd een aanplanting in buxus voorzien. De boord werd eveneens uitgevoerd in blauwe hardsteen. Aan drie zijdes bevindt zich in de bestrating een wapenschild, het betreft de verschillende oude wapenschilden van de stad Maaseik. (foto 5-9)

Figuur 20, Materialisatie markt (eigen beeld)

Rond de lindebomen bevindt zich een gedetailleerde aanleg, zoals aangegeven op onderstaande tekening. Rondom de bomen bevindt zich een laag kiezel, gevolgd door twee gietijzeren boomroosters

(op enkele plaatsen slechts één rooster). Deze roosters worden afgeboord door een rand in vormstenen. Vervolgens zijn er twee kwartcirkels in maaskeien te herkennen. (foto 4)

Materialen:

- 1 Betonstraatstenen
- 2 Maaskeien
- 3 Vormstenen (veldbrand)
- 4 Gietijzeren boomroosters
- 5 Witte mozaïekkeien
- 6 Hardgebakken straatstenen
- 7 Mozaïekkeien in waaivorm
- 8 Lindeboom

Figuur 21, Aanleg rond bomen (Restauratiedossier)

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

3.03. Inventaris standbeeld gebroeders van Eyck

Het standbeeld van de gebroeders van Eyck betreft een ambachtelijk gekapt standbeeld uit Carrara marmer. Het beeld toont een zeer gedetailleerde Jan en Hubert van Eyck. Jan legt zijn hand op de schouders van Hubert en toont hem een paneel met zijn nieuwe olieverfprocedé. Het beeld bevindt zich op een rechthoekig onderstuk met afgesneden hoeken, uitgevoerd in Euvillesteen. Het geheel is geplaatst op een sokkel in maaskalksteen, uitgevoerd in twee delen. Het bovenste deel is onder en bovenaan voorzien van een geprofileerde lijst, het onderste bezit een putvormige afwerking aan de hoeken. De sokkel is geverfd in een lichte okerkleur.

Aan de voorzijde van het beeld (noordzijde) bevindt zich het opschrift 'Aen Jan en Hubrecht van Eyck geboren te Maeseyck'. Aan de achterzijde bevindt zich het opschrift 'Ingehuldigd door Z.M. Leopold I 5 september 1864'. Beiden geschriften zijn gegraveerd in de sokkel en voorzien van een afwerking in bladgoud. (zie foto 8-12)

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

3.04. Inventaris publieke waterpompen

Het betreft vier publieke pompen die zich op de vier hoeken van de markt bevinden. Het zijn rechthoekige constructies van maaskalksteen op een vierkante sokkel, met een bekroning in de vorm van een siervaas. Het pompmechanisme aan de buitenzijde wordt gevormd door een hengel in gietijzer, dat via twee sierlijke krullen in gietijzer aansluit op de maaskalksteen. De waterkraan bevindt zich aan de aangrenzende zijde en werd eveneens in gietijzer uitgevoerd. Een koperen opschriftplaat vermeldt 'water niet drinkbaar'. Op de andere aanliggende zijde werd het jaartal '1742' gegraveerd en afgewerkt met bladgoud, verwijzend naar de oprichtingsdatum. De binnenzijde van de pompen is bereikbaar via een eiken toezichtluik met smeedijzeren scharnieren. Het pompmechanisme aan de binnenzijde is volledig vernieuwd tijdens de restauratie van 1986. Op de overstaande zijde van het pompmechanisme zijn er

zes gietijzeren pinnen te herkennen. Rondom deze pinnen is de steen verkleurd over een zone zo groot als de bediening aan de andere zijde. Vermoedelijk stond ook aan deze zijde een pompbediening, of werd ze ooit van positie verwisseld. De zone rond iedere waterpomp werd cirkelvormig aangelegd, met een rond metalen rooster en een invulling in maaskeien.

De vier waterpompen werden identiek opgebouwd, uit dezelfde materialen en in dezelfde vormgeving. Ze verschillen enkel in locatie en oriëntatie. De pomp op de noordoostelijke hoek van de markt (foto 13-21) en deze op de zuidoostelijke hoek (foto 22-27) zijn naar elkaar gericht. Hetzelfde geldt voor de pompen op de zuidwestelijke (foto 28-30) en noordwestelijke hoek (foto 31-32).

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

3.05. Inventaris perron

Het perron is opgebouwd uit verschillende onderdelen, van onder naar boven: vier traptreden, het verbindingsstuk (de steen), het voetstuk, de Luikse zuil en de pijnappel met het kruisje. Van deze onderdelen is enkel de steen nog origineel, de overige elementen werden gereconstrueerd naar analogie van het origineel model (1958). (foto 33)

De traptreden van het perron zijn vervaardigd uit blauwe hardsteen voorzien van een gefrijnd vlakkenpatroon. Aan de noordzijde is de tweede trede gegraveerd met het opschrift 'Heropgericht door de Vlaamse toeristenbond 1958'. De letters werden voorzien van een afwerking in bladgoud. Op de bovenste trede werd de originele steen geplaatst. De vierkante steen werd uitgevoerd in maaskalksteen en op iedere hoek voorzien van een uitgekapte figuur. De figuren beelden zittende draken met een lange staarten af die met de rug naar de zuil gekeerd zijn. De figuren zijn tegenwoordig nog slechts gedeeltelijk te herkennen. Boven deze steen bevindt zich de Luikse zuil, uitgevoerd in fijn gebouchardeerde blauwe hardsteen. Deze wordt aangezet door een samengesteld en gefrijnd basement en vervolgt als ronde zuil, halverwege voorzien van een schachtring afgewerkt met bladgoud en eveneens eindigend met een band. Op de zuil bevindt zich een geschubde pijnappel met metalen kruisje, beiden bekleed met bladgoud. (foto 33-39)

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

3.06. Inventaris dubbele rij lindebomen

Aan de zijdes van de markt bevindt zich een dubbele rij lindebomen. Het betreft Hollandse linde of *Tilia x europea*. De oudste bomen werden aangeplant in 1862, de jongere in verschillende campagnes rond 1985-1986, 1998-99, 2005 en de laatste in 2011-12. Het verschil in diktes van de stammen toont het leeftijdsverschil.

- Aanplant 1862: spreiding C 117-206 cm
- Inboet 1985-1986: spreiding C 84-133 cm
- Inboet 1998-99: spreiding C 67-83 cm
- Inboet 2005 en 2011: spreiding C 53-58 cm

Voor de detailgegevens van de lindebomen verwijzen we naar bijlage 8.08.

De bomen bevinden zich in een ronde zone, aangelegd met kiezel en afgebakend door één of twee gietijzeren roosters met een boord in afgeronde straatstenen. De bomen worden via een ondergronds

druppelsysteem (aangestuurd vanuit de kelder van het stadhuis) van water voorzien. De bomen werden reeds meermaals gekandelaberd, waardoor ze hun mooie vorm behouden hebben. (foto 1-4; 40-48)

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

Zie bijlage 8.06: Lijst waardevolle bomen

3.07. Diagnosenota

Markt:

- De bestrating bevindt zich in het algemeen in zeer goede staat. Plaatselijk treedt er mosvorming op.
- De boord in blauwe hardsteen rond het standbeeld is plaatselijk beschadigd en het voegwerk komt los. (foto 6)
- Het platform in blauwe hardsteen onder het standbeeld vertoont nog slechts beperkt voegwerk. De meeste voegen zijn verdwenen. (foto 7)

Standbeeld gebroeders van Eyck:

- Het bladgoud van de gegraveerde letters is nog slechts gedeeltelijk aanwezig. (foto 10)
- De verf op de sokkel bladdert plaatselijk af. (foto 11)
- Het carraramarmer bevindt zich in goede staat. Plaatselijk zijn er stukjes afgebroken, bijvoorbeeld aan de vingers van Hubert van Eyck. Plaatselijk treedt er vervuiling op. (foto 8)

Publieke waterpompen:

- Het bladgoud van de gegraveerde letters is plaatselijk afgebladderd.
- De maaskalksteen vertoont eerdere scheuren die (vermoedelijk tijdens de restauratie in 1986) met kunsthars hersteld zijn. Daarnaast zijn er ook enkele onbehandelde scheuren en ontbrekende hoeken te herkennen. (foto 18, 19, 21, 29)
- Het smeedwerk van de hengsels en de sierkrullen bevindt zich in een redelijke staat. Plaatselijk is de verf afgebladderd en treedt roestvorming op. (foto 18)
- Het voegwerk tussen de verschillende onderdelen van de pompen is plaatselijk volledig verdwenen of sterk vervuild. Voornamelijk de voeg tussen de sokkel en het plateau, tussen de sokkel en het lichaam van de pomp en tussen het lichaam en de kelk bevinden zich in een zeer slechte staat. (foto 20, 25, 26, 27, 29)
- De maaskalksteen is erg verweerd, voornamelijk de bovenzijden zijn sterk vervuild. (foto 14, 20, 23, 28)
- De toezichtsluiken in eiken vertonen plaatselijk afbladderende verf. Het luik van de pomp op de zuidoostelijke hoek is los, het luik van de pomp op de zuidwestelijke hoek is beschadigd. (foto 16, 25)
- Er treedt mosvorming op tussen de maskeien rondom de pompen. (foto 24)

Perron:

- Het voegwerk van de treden is plaatselijk los en vervuild. Hetzelfde geldt voor de voegen tussen de steen en de het voetstuk van de zuil. (foto 34, 39)
- De steen van de trappen en het voetstuk is plaatselijk beschadigd, hoeken zijn afgebroken. (foto 35, 38)
- De maaskalksteen van de originele steen is plaatselijk beschadigd. De drakenfiguren die werden uitgekapt in de oude steen zijn nog slechts beperkt te herkennen. (foto 36)

- Het bladgoud van de ringen, de pijnappel, het kruisje en de gegraveerde letters is plaatselijk afgebladderd. (foto 37)

Dubbele rij lindebomen:

- Verschillende lindebomen tonen sporen van vroeger boomchirurgisch werk: resten van wondafdekkingsmiddelen en resterende plugs (vermoedelijk voor drainage inwendige openingen). (foto 48)
- Verschillende lindebomen tonen beschadigingen van de schors aan de voet en/of aan de stam, in de meeste gevallen met actief wondweefsel. (foto 43-47)
- Enkele bomen vertonen mosgroei op de schors. (foto 42; 46)
- Door het regelmatig kandelaber behouden de oude bomen goed hun vorm.
- Door de aanleg in kiezel is er geen open bodem meer aanwezig rondom de bomen. (foto 41)
- Door de aanwezigheid van de gietijzeren boomcirkels met te kleine diameter, zijn er plaatselijk wonden en/of wortelinsnoering ontstaan. (foto 42)
- Bij één jonge aanplant komt een wurgwortel voor; mogelijk werd deze zo geleverd in container of plantkruit en bij het planten onvoldoende in het plantgat uitgespreid.
- Plaatselijk is de binnenste boomcirkels reeds verwijderd. (foto 41)
- Specifieke, grotere beschadigingen worden aangegeven in bijlage 8.06.
- De diameters van de stammen worden aangegeven in bijlage 8.06.
- De bomen vertonen aantasting van bonespintmijt en lindebladluis, deze worden reeds jaarlijks bestreden.
- In het algemeen kan besloten worden dat de bomen vitaal zijn en actieve wondweefselgroei vertonen. (foto 1-4)

Zie bijlage 8.04: Fotosurvey

Zie bijlage 8.06: Lijst waardevolle bomen

4. BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

4.01. Standbeeld gebroeders van Eyck

4.01.1. Artistieke waarde

Het standbeeld van de gebroeders van Eyck kent ten eerste een artistieke erfgoedwaarde als getuige van het ambacht van het steenkappen. Zowel het beeld, als de sokkel werden met de grootste zorgvuldigheid uitgevoerd. De toegepaste materialen, het marmer van Carrara en de Euvillesteen, dragen bij tot de artistieke waarde van het standbeeld.

4.01.2. Historische, in casu kunsthistorische waarde

Daarnaast is er eveneens een historische, in casu kunsthistorische waarde, aan het standbeeld toe te kennen. Het standbeeld toont de gebroeders van Eyck, geboren in Maaseik en gekend als voorname schilders binnen de stroming van de Vlaamse Primitieven. De centrale inplanting van het standbeeld in het oude stadscentrum verwijst naar de belangrijke rol van de gebroeders van Eyck in het collectief geheugen van de stad Maaseik. Bovendien toont de compositie Jan van Eyck wanneer hij zijn nieuw olieverfprocedé toont aan zijn broer Hubert. Jan van Eyck speelde een doorslaggevende rol binnen de olieverfschilderkunst in zijn tijd.

4.02. Publieke waterpompen

4.02.1. Historische waarde

De waterpompen op de markt bezitten in eerste instantie een historische erfgoedwaarde, als getuigenis van de stedelijke waterbedeling in de 18de, 19de en het begin van de 20ste eeuw. Bij het uitvoeren van het waterleidingennet in de stad werden de pompen grotendeels afgebroken, er zijn er vandaag nog slechts enkele aanwezig in het stadsbeeld. Bovendien werden de pompen op de markt zeer vroeg opgetrokken, ze dateren reeds uit 1742.

4.02.2. Artistieke waarde

Daarnaast kennen de publieke waterpompen eveneens een artistieke erfgoedwaarde door hun opbouw en materialisatie. Het lichaam werd volledig in maaskalksteen uitgevoerd met detail voor de lijsten en de kelk. Het uitwendige pompmechanisme werd op ambachtelijke wijze uit smeedijzer vervaardigd. Bovendien versterken de waterpompen het karakter van de oude markt.

4.03. Gesculpteerde steen van het perron

4.03.1. Historische waarde

De gesculpteerde steen van het perron bezit een historische erfgoedwaarde als enige restant van het oorspronkelijke perron uit 1397. Het perron kende een belangrijk functie als gerechtelijk instrument, maar ook als verzamelplaats voor de plaatselijke bevolking. Het verwijst naar het toenmalige bewind van de stad Maaseik onder het prinsbisdom Luik (1366-1505). Als 'goede stad' ontving het destijds een typisch Luiks perron, net als andere steden onder het Luiks bewind zoals Luik, Sint-Truiden en Hasselt.

4.04. Dubbele rij lindebomen

4.04.1. Esthetische waarde

De oude lindebomen bezitten een esthetische erfgoedwaarde binnen het geheel van de markt van Maaseik. Hun compositie, een dubbele rij in de vorm van een vierkant, versterkt de vorm van de markt en zorgt voor een overgang tussen het centrale gedeelte dat vandaag als parkeerplaats is ingericht, en de terraszones van de aangrenzende bebouwing. De aanwezigheid van de oude bomen versterkt het historisch karakter van de markt en voegt een landschappelijke toets toe aan het geheel.

4.04.2. Wetenschappelijke waarde

De lindebomen bezitten daarnaast eveneens een wetenschappelijke erfgoedwaarde. De bomen werden reeds aangeplant in 1862 en zijn nog grotendeels intact (een aantal werden op verschillende tijdstippen vervangen). Met een leeftijd over de 150 jaar zijn ze zeer waardevol voor hun soort, de Hollandse linde of *Tilia x europea*.

5. VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER

Bij het toekomstig beheer van de markt is de globale restauratie van de erfgoedelementen elementair. Hiervoor zijn volgende uitgangspunten van belang:

- Respect voor de originele geleding van de markt
- Respect voor de originele opbouw en materialisatie van de waterpompen
- Respect voor het ambacht van het steenkappen en de materialisatie van het standbeeld
- Respect voor de opbouw van het perron en het behoud van de originele steen met drakenfiguren
- Respect voor de oude lindebomen als karakteriserend, historisch groen op de markt

De concrete richtlijnen hiervoor worden als beheersmaatregelen opgenomen in het volgend hoofdstuk. Deze richtlijnen worden later opgenomen en uitgewerkt in restauratiedossiers, op te maken voor het geheel aan werken, die desgevallend gefaseerd worden uitgevoerd. Na de restauratie dient een doordacht beheer de gerestaureerde erfgoedwaarden verder te vrijwaren, zodat deze niet verloren gaan.

Daarnaast zijn er enkele andere doelstellingen van belang:

De markt van Maaseik kent nog een gaaf historisch karakter, dat ten alle tijden behouden dient te worden. Het plein blijft best zo sober mogelijk behouden, zodat het authentiek karakter van de markt blijft spreken. Niet-uniforme terrassen en een overdaad aan verkeerswijzers en straatmeubilair dient dan ook zo veel mogelijk vermeden te worden. Om een uniforme inrichting van de markt te waarborgen, stelden de stad reeds een terrassenreglement op⁸. Het reglement verplicht aangrenzende horecazaken om een uniform terras aan te leggen. Dit plan wordt best gehandhaafd. Daarnaast speelt de (gedeeltelijk originele) bestrating een belangrijke rol binnen het historisch karakter van de markt. Deze dient behouden te worden.

Een belangrijk aspect binnen het historisch karakter is de dubbele rij lindebomen. Deze dient als karakteriserend, historisch groen degelijk onderhouden te worden. Het opzet is om het bestaan van de lindebomen op lange termijn te garanderen.

Ten slotte dragen de aanwezige monumenten (perron, stadspompen en het standbeeld) bij tot het historisch karakter en verhaal van de markt. Deze monumenten dienen in eerste instantie gerestaureerd en vervolgens degelijk onderhouden te worden, waarbij de originele materialen en bouwwijze gerespecteerd dienen te worden.

Het opzet van deze doelstellingen is het geheel te vrijwaren voor de toekomst.

⁸ Gemeentelijk Reglement betreffende 'inname openbaar domein voor handelsdoeleinden' – Hoofdstuk III: Bijzondere voorwaarden voor terrassen – B. Voorschriften voor de terrassen in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde.

6. BEHEERSMAATREGELEN

6.01. Dringende instandhoudingswerken

Binnen dit beheersplan zijn er geen dringende instandhoudingswerken op te merken.

6.02. Eenmalige werken

Om te komen tot een globale restauratie van het geheel kan er een restauratiedossier opgesteld worden. Gezien de beperkte omvang van de uit te voeren werken en de mogelijke fasering van de verschillende elementen, is het eerder aangewezen om te werken met dossiers volgens de standaardprocedure.

Markt

De bestrating van de markt bevindt zich over het algemeen in een goede staat. Waar nodig, kunnen verzakte of losgekomen kasseien, keien, tegels of stenen uitgehaald en herlegd worden. Beschadigde bestrating kan vervangen worden door dezelfde bestratingmaterialen toe te passen.

De aanleg rondom het standbeeld vertoont plaatselijk gebreken. De boord en het platform in blauwe hardsteen dienen opnieuw gevoegd te worden met een plastische voegmortel. Plaatselijke barsten kunnen hersteld worden met een natuursteenherstelproces.

Voor de inrichting van de markt dient het gave karakter behouden te worden. De hoeveelheid wegwijzers en straatmeubilair wordt bij voorkeur dan ook beperkt (onder straatmeubilair worden onder meer begrepen: bloembakken, banken, afvalbakken, verlichtingspalen, elektriciteitsvoorzieningen, parkeermeters, verkeerspaaltjes, fietsenrekken en andere beeldbepalende elementen). Het terrassenreglement opgesteld door de stad werd reeds vernoemd. Binnen het reglement worden er algemene voorschriften voor terrassen op het openbaar domein vermeld. Daarnaast worden er specifieke regels opgelegd voor zones met culturele, historische en/of esthetische waarde, onder andere de markt. De voorschriften richten zich op de afbakening van de terrassen, het meubilair, de overkappingen, publiciteitspanelen en andere terrasdecoratie. In eerste instantie wordt de hoeveelheid inrichting beperkt, daarnaast worden er esthetische voorwaarden opgelegd om een uniform geheel te creëren. Deze voorschriften (en mogelijke latere versies) dienen gevolgd te worden.

Standbeeld gebroeders van Eyck

De sokkel van het standbeeld vertoont afgebladderde verf. Deze verflaag wordt bij voorkeur verwijderd en vervangen door een geschikte, dampopen verflaag in gelijkaardige kleur. De letters dienen opnieuw verguld te worden met bladgoud. Het carraramarmer wordt bij voorkeur gereinigd, en zou waar mogelijk hersteld kunnen worden met steenherstel.

Publieke waterpompen

De maaskalksteen vertoont plaatselijk scheuren en afgebroken hoeken, deze kunnen door steenherstel hersteld worden. Waar dit geen probleem vormt voor insijpelend water, kunnen de gebreken behouden blijven. De scheuren of gebroken delen, waarlangs hemelwater onder in de constructie terecht komt en bij vorst verdere schade te weeg brengt, dienen hersteld en gedicht te worden. Daarnaast toont vooral de bovenzijde erg vervuild, de natuursteen wordt bij voorkeur volledig gereinigd. De jaartallen dienen opnieuw verguld te worden met bladgoud. Het smeedwerk van de zwengels dienen opnieuw roestwerend behandeld te worden. De voegen tussen de verschillende onderdelen van de pompen zijn sterk aangetast en plaatselijk zelfs volledig verdwenen. Het voegwerk dient volledig nagekeken te worden en waar nodig uitgehaald en hervoegd te worden. Daarbij dient een mortel gekozen te worden die compatibel is met de aangrenzende materialen. De toezichtsluiken in eik dienen plaatselijk hersteld te worden. Ze dienen allen geschuurd en opnieuw behandeld te worden.

Perron

De blauwe hardsteen van de treden en het voetstuk is plaatselijk beschadigd en dient door middel van steenherstel hersteld te worden. Het opschrift, de ringen en de pijnappel dienen opnieuw verguld te worden met bladgoud. Het voegwerk is plaatselijk los of verdwenen, waar nodig dient dit opnieuw gevoegd te worden met een geschikte plastische voegmortel. De maaskalksteen van de originele steen is plaatselijk beschadigd waardoor de drakenfiguren nog slechts beperkt te herkennen zijn. Het opnieuw verbeelden van de figuren is een zeer moeilijke opdracht, door de zwaar aangetaste steen. Bovendien is deze verwerking geen negatief aspect en toont het de geschiedenis van de steen.

Dubbele rij lindebomen

De lindebomen zijn in het algemeen vitaal en vertonen actieve wondweefselgroei. Het onderhoud van deze bomen is van groot belang (zie verder). De standplaats van de bomen dient onderzocht en verbeterd te worden. Zo wordt de binnenste boomrooster (waar nog aanwezig) bij voorkeur verwijderd, zodat de wortels meer ruimte krijgen. De kiezels worden eveneens best verwijderd, zodat er een bodemverbetering uitgevoerd kan worden.

Op termijn is het aangeraden om een boomdeskundige in te schakelen om de bomen en hun standplaats te analyseren (in principe met ETT-certificaat of gelijkwaardig). De uit dit onderzoek resulterende beheersmaatregelen dienen toegepast te worden. Mogelijks aangeduide risicovolle bomen dienen daarna opgevolgd te worden.

Wanneer er dode of sterk beschadigde bomen worden aangetroffen, dienen deze gekapt te worden. Er worden jonge lindebomen gepland, in identieke soort en bij voorkeur in identieke variëteit. Er dient steeds overlegd te worden met Onroerend Erfgoed alvorens te besluiten tot het kappen van bomen; het kappen blijft toelatingsplichtig (cf. bijlage 8.06). De nieuw aangeplante bomen worden door begeleidingsnoei tot de juiste kroonvorm en grootte gebracht, met takvrije stam. Bij de jaarlijkse begeleidingsnoei worden de stammen takvrij gemaakt en mogelijke stamscheuten gesnoeid, zodat er één doorgaande stam ontstaat. Het is de bedoeling de volwassen, nieuwe bomen te kandelabereren, zodat ze geen concurrentie vormen voor de naastgelegen bomen en opgaan in de compositie van het geheel.

Op plaatsen waar gemiddeld veel schade door aanrijding voorkomt of zou kunnen voorkomen, kan extra bescherming hiertegen overwogen worden. Dit lijkt bijvoorbeeld het geval aan de zijde van de Boomgaardstraat (met doorgaand, gemotoriseerd verkeer). Zowel eigenlijke, fysieke boombescherming als een gerichte plaatsing van het straatmeubilair kunnen helpen om het aanrijden van stamvoet en/of stam te verhinderen.

Een bijkomend aandachtspunt zijn de geluidsvoorzieningen en kerst- of sfeerverlichting in de bomen. Deze blijven bij voorkeur beperkt tot de hoekbomen aan de vier hoofdstraten. De kabels en snoeren worden niet te strak om de boom of zijn takken gewikkeld en vastgemaakt met elastisch bindmateriaal, nooit door middel van nagels of schroeven in de boom. Bij langdurige of permanente bevestiging worden de kabels en snoeren tijdig losser gemaakt of vervangen, zodat ze niet onder spanning komen te staan bij het groeien van de boom en deze niet gaan insnoeren.

6.03. Onderhoudswerken

Om het behoud van de erfgoedwaarden te verzekeren in de toekomst, is een degelijk onderhoud eveneens van belang. Deze werken dienen op regelmatige basis herhaald te worden om de staat van de materialen en de elementen te behouden.

Markt

De plaatselijke mosgroei wordt reeds tegengegaan door vierwekelijks de volledige markt te branden. Deze beheersmaatregel dient ook in de toekomst voortgezet worden, al dan niet op een alternatieve manier (waarop de bestrating niet aangetast wordt).

Standbeeld gebroeders van Eyck

Het bladgoud dient op regelmatige basis bijgewerkt te worden. De sokkel wordt best iedere 10 jaar opnieuw geverfd, aangezien deze aan aanzienlijke verwerking onderhevig is. Er zijn geen andere specifieke onderhoudswerken op een termijn van 20 jaar.

Publieke waterpompen

Het smeedwerk dient onderhouden te worden en tijdig opnieuw roestvrij behandeld te worden. De toezichtsluiken in eik dienen regelmatig opnieuw geverfd te worden. Het bladgoud dient op regelmatige basis bijgewerkt te worden.

Perron

Het bladgoud dient op regelmatige basis bijgewerkt te worden. Er zijn geen andere specifieke onderhoudswerken op een termijn van 20 jaar.

Dubbele rij lindebomen

De bomen worden bij voorkeur iedere (+/-) 7 jaar gekandelaberd, zodat ze hun mooie vorm behouden. De vormsnoei kan gelijktijdig of tussentijds gepaard gaan met onderhoudssnoei in de kroon. Stamscheuten en opslag aan de stamvoet dienen jaarlijks weggenomen te worden bij een tussentijdse snoeibeurt. De aantasting door de bonespintmijt (*Tetranychus urticae*) wordt reeds aangepakt door het jaarlijks uitzetten van roofmijten (*Amblyseius andersoni*), de aantasting van de lindebladluis (*Eucallipteris tiliae*) wordt aangepakt door het jaarlijks uitzetten van lieveheersbeestjes (*Adalia bipunctata*). Deze beheersmaatregelen dienen voortgezet te worden, zolang er sporen van aantasting op te merken zijn. Daarnaast dienen de bomen tijdens droge periodes van extra water voorzien te worden door het reeds aanwezige druppelsysteem. Dit drainagesysteem dient jaarlijks onderhouden te worden. Bijkomend wordt er jaarlijks bij voorkeur extra voeding toegediend, in een hoeveelheid van 1.4 liter voeding en 300 liter water per boom per jaar. Deze voeding wordt manueel in de boomspiegel gegoten. Tenslotte dienen de aanwezige (en mogelijks) nieuwe wonden nauw opgevolgd te worden, zodat tijdig maatregelen genomen kunnen worden.

Een gedetailleerde opsomming van deze onderhoudswerken wordt in bijlage voorzien.

Zie bijlage 8.05. Tabel beheersmaatregelen

7. OPVOLGING EN EVALUATIE

7.01. Chronologie van de eenmalige werken

Binnen dit beheersplan kunnen de eenmalige werken in verschillende fases worden uitgevoerd. De werken aan de bestrating, de stadspompen, het perron, het standbeeld en de bomen kunnen onafhankelijk van elkaar uitgevoerd worden. De chronologie van deze fases is in dit beheersplan niet van belang of relevant.

7.02. Restauratiewerken

Na de goedkeuring van het beheersplan wordt het restauratiedossier, waarin de eenmalige werken zijn opgenomen, opgemaakt. Het betreft in dit geval verscheidene standaardprocedures. Na goedkeuring van de respectievelijke premies worden de werken uitgevoerd binnen de vastgelegde termijnen.

De richtlijnen van het agentschap Onroerend Erfgoed worden verwerkt in de betreffende dossiers. Tijdens de werken wordt de erfgoedconsulent wekelijks uitgenodigd op de werfvergadering. Voorafgaand zullen de dossiers tevens uitvoerig overlegd worden. Na het beëindigen van de werken, tijdens de voorlopige oplevering, wordt het as-built dossier en het restauratieverslag overhandigd aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Alle daartoe benodigde stukken worden hierin opgenomen.

7.03. Onderhoudswerken

Na de restauratie van de verschillende elementen, is een degelijk onderhoud essentieel om de erfgoedelementen te vrijwaren op lange termijn. De eerder vernoemde onderhoudswerken dienen op terugkerende basis uitgevoerd te worden. Voor deze werken zou er een overkomst met Monumentenwacht gesloten kunnen worden. Voor de opvolging van de lindebomen, wordt er bij voorkeur een boomspecialist ingeschakeld (in principe met ETT-certificaat of gelijkwaardig).

8. BIJLAGEN

Bijlagen	Niet van toepassing	Bijgevoegd
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Bijlage 8.01 Kadastrale afbakening
Lijst van geplande werkzaamheden		Bijlage 8.05 Tabel beheersmaatregelen
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		Bijlage 8.05 Tabel beheersmaatregelen
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is		Bijlage 8.06 Lijst waardevolle bomen
Lijst van cultuurgoederen	X	
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	X	
Bibliografie (overzicht referenties)		Bijlage 8.07 Bibliografie
Extra bijlage (bvb. foto's, ...)		Bijlage 8.02 Ministerieel besluit standbeeld, perron en stadspompen Bijlage 8.03 Koninklijk besluit marktplein met lindebomen Bijlage 8.04 Foto-survey